

obětavě poskytoval údaje; nejen mykologům, ale i botanikům. Své publikace piloval do poslední chvíle, doplňoval údaje, přepisoval formulace, po pravdě je třeba říci, že redaktoři si s ním užili své, když prosazoval úpravy ještě i v den tisku... Proslavené jsou jeho korektury Mykologických listů – časopisu České vědecké společnosti pro mykologii. Dostal vždy celé 70stranové číslo s články několika autorů, na několik dní se do něj ponořil a vrátil ho se stovkami oprav a úprav, odborných i jazykových, psaných jeho typickým drobným a úhledným písmem. Speciální kapitolou je Kotlabovo biografické a bibliografické působení. Jako nestor v oborech mykologie a botaniky dobře znal několik generací předchůdců, cíleně psal články k jejich životním výročím, pak i výstižné nekrology a shromažďoval jejich bibliografie. Nevíme, kdo jej v tomto zastoupí...

● Zpěvák, tvrdohlavec i demokrat, společník i vlk samotář

Jak to jde dohromady? F. Kotlaba byl oblíbeným společníkem na nejrůznějších setkáních kolegů, která často zahajoval nebo doprovázel svým zpěvem. Jeho „Živijó...“ na oslavách narozenin je nezapomenutelné. Po celý život aktivně působil v České vědecké společnosti pro mykologii a Čes-

ké botanické společnosti. Měl velký přehled i v historii, politice a o osobnostech nejrůznějších oborů; často různé události výstižně komentoval. Když se o něčem hovořilo, zejména o věcech odborných, býval velmi tvrdým diskutérem, který neváhal svůj názor podepřít sérií následných přesně formulovaných dopisů. Byl ale vždy férový, a pokud jej oponent přesvědčil o správnosti jiného názoru, uznal to. I přes vyhraněné postoje dokázal o věcech hlasovat a přijmout názor většiny, i když se mu nelíbil. Zajímavé je, že sám sebe na konci života označil za „vlka samotáře“. Nějak se mi to nezdálo, při setkáních s lidmi se nikomu nevyhýbal a hovořil ostožest, ale pak byly okamžiky, kdy „zmizel“ (např. každé léto na dva měsíce do jižních Čech). Osobně mi řekl, že je rád sám – a v takových chvílích se právě rodily jeho texty. Do důsledku naplnil citát Karla Čapka o tom, že „mnoho dá člověku svět, ale když chce člověk něco dát světu, musí sedět na svém malém poli jako nádeník“.

● Kde si o něm přečíst?

Článků o F. Kotlabovi je mnoho, on sám dokonce napsal vlastní životopis s mnoha cennými postřehy o mykologickém, botanickém a společenském dění (Fragmenty životopisu, aneb co se většinou nemohlo

psát do kádrových dotazníků v éře „reálného socialismu“, TIS, Praha 2007). Vyzdvihl bych výstižné shrnutí Z. Pouzara v České Mykologii (1987, 41: 172–184), nedávný článek v Mykologických listech (2007, 102: 23–30) a osobní vyznání v rozhovorech pro časopisy Receptář (únor 2014) a Journal of the National Museum (2018, 187: 159–164).

Závěrem

S Františkem Kotlabou odešel jeden z posledních členů silné poválečné generace československých přírodovědců, kteří přenesli svůj obor přes stresující období komunismu až do dnešních dnů. Měl široký rozhled i za hranice oboru; nezdídkou překvapil studenty u státnice třeba otázkou na cévnaté rostliny. Celosvětově patřil do generace výrazných osobností – klasiků, jaká už dnes nevzniká; týmový, komerčně-pragmatický a k impaktům nesmyslně vybičovaný charakter současné vědy formuje lidi jinak. Možná i to je odkaz, který je třeba uchovávat – že vědecká poctivost a pravdivost vtělená do publikovaných textů je z pohledu věčnosti (který F. Kotlaba jako neokázalý křesťan zastával) důležitější než jejich momentální bodové ohodnocení.

Petr Kment, Petr Baňář

Vzpomínka na Pavla Štyse (1933–2018)

V pátek 24. srpna 2018 nás hluboce zasáhla zpráva o náhlém úmrtí prof. RNDr. Pavla Štyse, CSc., světového znalce ploštic a jednoho z našich nejznámějších entomologů a vysokoškolských pedagogů hned v několika oblastech biologických věd. Přestože uplynuly již dva roky od jeho úmrtí, chtěli bychom jeho osobnost na stránkách Živy připomenout.

Pavel Štys se narodil v Praze 8. prosince 1933. Od útlého dětství se velmi zajímal o přírodu a se sbíráním a preparací hmyzu začal již ve čtyřech letech. Tyto jeho snahy byly intenzivně podporovány milujícími rodiči. Pavlův otec, vyučený několika řemeslům a zdatný malíř, pracoval jako technický úředník ve firmě svého bratra, Srb & Štys, která vyráběla optické vybavení včetně mikroskopů. Matka pocházela z jihočeského selského (kulackého) rodu a byla v domácnosti. Pavel během svých středoškolských studií choval v teráriu laboratorní myši a kudlanky. Jeho sbírky přírodnin zabíraly jednu kuchyňskou skříň a právě kuchyň jejich malého bytu byla jeho první entomologickou laboratoří – během preparování nasbíraných exemplářů museli zbývající členové rodiny kuchyni opustit, aby nerušili jeho práci otřesy stolu.

Po studiu na Vančurově reálném gymnasiu (dnes Gymnázium Na Zatlance) byl Pavel přijat na Přírodovědeckou (tehdy Biologickou) fakultu Univerzity Karlovy v Praze, které zůstal věrný až do konce života. Studium absolvoval v r. 1957 se

zaměřením speciální zoologie – entomologie, souběžně s učitelským oborem biologie a chemie. S výukou na fakultě začal již během studií a po absolutoriu se stal zaměstnancem katedry zoologie (dříve katedry systematické zoologie). Titul kandidát věd (CSc.) získal v Entomologickém ústavu Československé akademie věd v Praze v r. 1966, doktorát přírodních věd (RNDr.) pak na Přírodovědecké fakultě UK v r. 1967. Na katedře zoologie působil postupně jako asistent (1957–61), odborný asistent (1961–87), vědecký pracovník (1987–89) a vedoucí vědecký pracovník (1989–92). V letech 1965–68 pracoval jako hostující odborný asistent na University of Khartoum v Súdánu.

Pavlův nevhodný třídní původ a celoživotní antikomunistické smýšlení komplikovaly jeho odbornou kariéru. Přestože byl jedním z nejrespektovanějších vědeckých pracovníků na fakultě, habilitace mu z politických důvodů až do sametové revoluce umožněna nebyla. Habilitoval se v r. 1991 s tématem Vyšší klasifikace hmyzího řádu Heteroptera a byl jmenován docentem v oboru entomologie. Profesorem entomologie se stal v r. 1993. V letech 1991–95 byl vedoucím entomologického oddělení na katedře zoologie a v letech 1995–98 vedoucím celé katedry. Kromě toho zastával v 90. letech řadu dalších funkcí na Univerzitě Karlově a v Akademii věd ČR. Od akademického roku 1999/2000 byl oficiálně v penzi, zůstal ale katedře zoologie věrný jako emeritní profesor, na-

dále zde působil jako přednášející a vědecký pracovník až do své smrti.

Pavel byl aktivní jako učitel několika generací českých biologů, s řechnickým talentem a širokým a hlubokým přehledem v celé zoologii. To vše dokázal studentům velmi dobře předat. K jeho nejvýznamnějším vyučovaným předmětům patřily Principy a metody systematické zoologie, Obecná entomologie, Evoluční biologie a Systematická entomologie – Hemimetabola, ale rovněž vedl Praktická cvičení ze zoologie bezobratlých a po několik desetiletí se účastnil také bakalářského Terénního cvičení ze zoologie a magisterského Terénního cvičení z entomologie. Od r. 1960 každoročně vedl jednu až tři diplomové práce z entomologie, ať už s odborným, nebo pedagogickým zaměřením, od r. 1989 mohl být i oficiálním školitelem aspirantů (dnes doktorandů). Pavlův celoživotní zájem o zoologickou nomenklaturu byl

1 Ploštice *Medocostes lestoni*, zástupce nového druhu, rodu a čeledi Medocostidae popsáných Pavlem Štysem v r. 1967, nejbližší příbuzná lovčicím (Nabidae) a rychlonožkám (Velocipedidae). Samice na snímku pochází z Kamerunu, délka těla 10,2 mm. Foto M. Tkoč

2 Na terénní exkurzi se studenty Univerzity Karlovy v 70. letech

3 Členové katedry zoologie Přírodovědecké fakulty UK v terénu. České středohoří, Radovesice, „Vršáček“, 23. dubna 1971. Zleva: řidič pan Bernard a Jan Buchar (vzadu), Věra Halašková, Jitka Panýrková-Knížková, Karel Hůrka, Miroslav Kunst (v prostřední řadě), Svatopluk Bílý a Pavel Štys (ležící vpředu). Z archivu katedry zoologie PŘF UK; Kment a kol. 2019a, b (obr. 2 a 3)

4 P. Štys (uprostřed) s Mallikem Malipatilem (vlevo) a Randallem T. Schuhem na 4. kvádriennale International Heteropterists' Society, Nankai University, Tchien-ťin, Čína (2010). Foto F. Faraci

korunován jeho volbou členem Mezinárodní komise pro zoologickou nomenklaturu (1989–2015). Účastnil se přípravy čtvrtého vydání *Pravidel* do češtiny (Houša a Štys 1989, 2003). Pavel působil také jako člen redakčních rad mnoha vědeckých časopisů vydávaných v České republice i v zahraničí, zejména jako editor *European Journal of Entomology*, od r. 1962 až do své smrti, v němž se významně podílel na vybudování a udržení vysoké kvality tohoto časopisu.

Prvním objektem Pavlova zájmu byly pestřenky (Diptera: Syrphidae), o nichž v 50. a na počátku 60. let napsal několik vědeckých článků. Brzy se začal věnovat i studiu ploštic (Heteroptera) a záhy se stal mezinárodně uznávaným odborníkem na tuto skupinu. Studoval ploštice z nejrůznějších aspektů, na prvním místě jejich alfa a beta taxonomii (popisy nových druhů a vyšší klasifikaci), zejména pak fylogeneticky významných, ale vesměs málo probádaných skupin. I přes jeho jisté pochybnosti o využití numerických metod ve fylogenezi důsledně používal Hennigov-

ský fylogenetický přístup, čímž připravoval pevné základy pro pozdější nástup kladistiky a molekulární fylogenetiky.

Nejvýznamnějším Pavlovým publikačním počinem, jenž uskutečnil spolu s vynikajícím ruským kolegou Izjaslavem M. Keržněrem, bylo navržení vyšší klasifikace ploštic do 7 infrařádů (Štys a Kerzhner 1975), která je stále v platnosti a dosud odolala všem testům včetně metod molekulární fylogenetiky. Pavel popsal neobyčejně vysoký počet taxonů ze skupiny čeledi, tedy dvě čeledi (Medocostidae a Stemmocryptidae), 11 podčeledí a čtyři triby. Všechny tyto taxony zůstávají dodnes v platnosti. Rovněž podal důkazy pro povýšení několika dalších taxonů na úroveň čeledi. V 90. letech pak publikoval, většinou s Janem Zrzavým, několik syntetických studií o morfologii a fylogenezi členovců a primárně bezkřídlého hmyzu, v této oblasti mimo jiné vytvořili dnes používané jméno Pancrustacea pro klad zahrnující korýše (Crustacea) a šestinohé (Hexapoda; Zrzavý a Štys 1997).

Kromě morfologie a taxonomie ploštic pracoval v posledních dvou desetiletích kariéry spolu se svou ženou Alicí Exnerovou na komplexním tématu multimodál-

ní protipredační obrany u ploštic. Tyto studie zahrnovaly nejen kryptické a/nebo výstražné zbarvení ploštic, stridulaci a sekreci pachových žláz, ale rovněž reakce predátorů na tuto aposematickou kořist, jejich učení, zobecňování a individuální přístupy.

Pavlova ohromující bibliografie zahrnuje 387 publikací, včetně 199 vědeckých článků, 49 krátkých sdělení, 73 konferenčních abstraktů, 37 učebnic, naučných publikací a jejich kapitol, 19 popularizačních prací (pro Živu napsal např. příspěvek o kněžicích, 1965, 5: 185–186) a 9 biografií. Mezi knihami, jejichž byl spoluautorem, najdeme několik významných učebnic, z českých zejména *Přehled biologie a Nový přehled biologie* (Rosypal, ed., 1989, 1994, 2003) a *Fylogeneze, systém a biologie organismů* (Rosypal, ed., 1992), které jsme my a naše generace studentů hojně využívali při přípravě na maturitu a přijímací zkoušky.

V pondělí 20. srpna 2018 Pavel Štys začal práci ve své pracovně na Přírodovědecké fakultě jako tolikrát předtím. Bohužel ve středu si vážně zranil nohu a toto zranění si vyžádalo akutní operaci. V pátek 24. srpna zemřel v nemocnici během operace.

Pavlovy zásluhy o entomologii a výzkum ploštic byly všeobecně uznávány již během jeho života. V r. 2008 byl zvolen čestným členem České společnosti entomologické a v r. 2014 obdržel medaili Carla Stála udělovanou International Heteropterists' Society. Jeho kolegové pojmenovali na Pavlovu počest 6 rodů ploštic – sítomilka *Pavlostysia*, klopuška *Stysiofulvius*, podkornice *Stysaptera*, kněžice *Stysiana*, *Stysicoris* a *Stysiellus* – a 54 druhů hmyzu.

Jeho rodina ztratila milovaného člena, Univerzita Karlova jednoho ze svých nejcharismatictějších pedagogů, ploštice jednoho ze svých nejvýznačnějších znalců všech dob a my všichni kolegu, mentora a přítele, kterého jsme se byli zvyklí ptát vždy, když naše vlastní znalosti selhávaly.

Seznam citované literatury uvádíme na webové stránce Živy.